

A boncnyíresi református parókia átadása (1651)

SIPOS Gábor

A tizenöt éves háború során Báthori Zsigmond, Mihály vajda, Székely Mózes és Giorgio Basta az Erdély feletti uralomért folytatott hadjáratai a katonaság felvonulási útjába esett nyitottabb folyóvölgyekben, így Doboka megye több körzetében is a korábbi magyar és szász lakosság megtizedelését eredményezték¹. A dobokai elpusztult falvak újratelepülésére a békés Bethlen- és Rákóczi-korszakban került sor, a szükséges emberanyag részben a román lakosságú Kővár vidékéről került ki². Az etnikai arányoknak ez a változása régóta ismert a szakirodalomban, az alább közlendő okirat e folyamat sajátos pillanatára vet fényt.

A Szamosújvártól délkeletre, a széki völgyben fekvő kis falu, Boncnyíres (Bonț) a 16. század utolsó évtizedében nagyobb részt magyar lakosságú lehetett, a helységben református egyházközség létezett, amelynek kötemploma volt. 1643-ban, a széki egyházmegye javainak összeírásakor följegyezték, hogy a falu közepén álló istenháza elhagyatott és romos, parókiális háza és iskolaépülete van. A falut, két vagy három magyar kivételével, románok foglalták el és lakják³.

Nyolc évvel később, 1651-ben a boncnyíresi román ortodox esperes, Filip (Fülöp) gyülekezete nevében egy sajátos, de a fent vázolt etnikai változás ismeretében teljesen érthető kéréssel fordult a Marosvásárhelyen ülésező református országos zsinathoz. Kifejtette, hogy a falu lakosai, két házasember kivételével, immár mind románok, ezért elkérte a parókiális házhelyet az ortodox egyház számára. Kérését a zsinat jóváhagyta azzal a feltétellel, hogy a falu román lakossága ingyen használhatja a telket és megjavíthatja a rajta álló házat, de ha a református magyarok száma a jövőben annyira növekedne, hogy újból lelkipásztort hívhatnának, akkor az ortodox közösség tartozik ugyanúgy ingyen és a hosszadalmas peres eljárás mellőzésével visszaadni. Filip esperes elfogadta a feltételeket és ezt cirill betűs névalírásával is megerősítette a zsinati jegyzőkönyvben és az arról készült kivonaton.

A széki református egyházmegye, mint amelyet területileg érintett a döntés, szintén bemásoltatta protocollumába a szöveget, mégpedig két, egymástól alig eltérő változatban.⁴ Az egyik szöveg végére a cirill betűs aláírást is berajzolták, a másik alatt az esperes neve latinul szerepel. Közlésünk az elsőt reprodukálja betűhíven, az eltéréseket is beépítettük a szövegbe kurzívval jelölve.

¹ Erdély története. Főszerk. Köpeczi Béla. Budapest, 1986. I. 539.

² Jakó Zsigmond, Belső-Szolnok és Doboka magyarsága az újkorban. In Szolnok-Doboka magyarsága, szerk. Szabó T. Attila, Dés-Kolozsvár, 1944, 104–108.

³ „Boncz Nyres. Habent hi quoque Templum Lapideum in medio Pagi desolatum et lacerum. Pagum hunc occuparunt et incolunt Valachi praeter Ungaros duos vel tres. Domus parochialis habitur et Schola.” A széki egyházmegye levéltára az Erdélyi Református Egyházkerület kolozsvári Gyűjtőlevéltárában (a továbbiakban: SzékEhmLvt), Prot. I/1. 625–626.

⁴ Uo. Prot. I/1. 177, 184.

Ezt az érdekes okiratot már Kádár József is megemlítette monográfiájában⁵, a történetkutatás azonban csak az etnikai vonatkozásait hasznosította. Szövegközlésünk nyomán a román ortodox egyháztörténetnek számon kell tartania Filip esperest, aki sikeresen járt közben közössége érdekében.

Ami az átadott parókiális épület későbbi sorsát illeti, Boncnyíresen a következő századokban sem növekedett a református magyarok száma, így célszerű hasznosítására nem kerülhetett sor. 1689-ben a papi telken és a mellette levő templomhelyen Kapi György jobbágya lakott⁶.

A következő században sok apró szórványgyülekezet néptelenedett el, a desolata eklézsiák ingatlanainak tulajdonjogát azonban a református egyház fenntartotta; az a szokás alakult ki, hogy a telkekre települő zsellérek az illetékes esperesnek fizették a bért. 1754-ben a széki református egyházmegye ingatlanainak összeírásakor a bizottság Boncnyíresre is kiszállt, és hét tanú (Kimpány Pintye, Greble Dumitru, Lung Ursz, Miron Iuon, Petruz Iuon, Butko Vaszilie jobbágyok és septyéri Kapitány Mátyás nemes ember) bevallása nyomán rögzítette a helyzetet: „Mi ezen mi falunkba a Reformata Ecclesiához tartozó semminemű örökségeket többet nem tudunk, nem is hallottunk, hogy mostanság lett volna, hanem 1) tudunk egy fundust, melly régen parochialis fundus volt, a falu felső oldalába, melynek fejül vicinussa Pap Vaszilia, alól Harasan Kosztin, Jabrotzki rész jobbágyok sessioja, melynek szélessége alól 6, közepe 5, felső vége is 5 rúd, hossza 44 rúd. Ezen session pedig lakik Simlyo Stephán nevű ember sellérképpen, ki a Tractus tiszt[eletes] Esperestyének 6 mariásokkal taxál annuatim. 2) Ezen alól az utzában vagyon még egy darab hely, melyen a Templom volt, a mint a kőfala most is meg esmérczik, de ez mind kitsiny, mind pedig köves hely lévén, kevés hasznát vehetni.”⁷.

Függelék

Bonc Nyiresi Parochia allapottya

Par literar[um] de transla[ti]o[n]e domus parochialis in Boncz Nyires certis conditionibus Valachis facta sic seq[uitu]r:

Anno D[omi]ni 1651 die 19 Junii

Talál meg az szent Generalis Synodust Doboka var megyében Boncz Nyires nevű falu képében Phülöp nevű oláh esperest, kérvén azon a Szent Generalist, hogy mivel a Magyarok abban a faluban már ugy el fogytanak, hogy két házas embernél teőb magyar nintsen, hanem mind oláhok, azért engedne a parochialis ház helyet nekik. Meg tekintvén a Szent Generalis eököt, meg engedé nekik hac lege, hogy eppítsék meg es biriák addigh, míg a Magyarok annyira szaparodnak, hogy Predikátort tarthassanak. De ha valaha annyira szaparodhatának, hogy Predikátort tarthatnának, tartozzanak vissza bocsátani az olahok minden fizetes es teörvény nélkül a Magyaroknak, mivel mostan illyen

⁵ Kádár József–Tagányi Károly, Szolnok–Doboka vármegye monographiája. II. Dész, 1900. 238.

⁶ Uo.

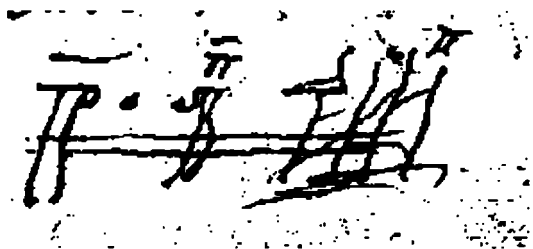
⁷ SzékEhmLvt Prot. 42. 19.

gratiat cselekedik a Szent Generalis az oláhokkal, hogy fizetés nélkül bocsáttya kezekbe és törvény nélkül. Melyre rea is kötelezé magát a Boncz nyiresi olahok képében a fen meg irt Phülöp nevü olah esperest es kéz irasaval confirmálá a Generalis Ecclesia könyvében.

Datum in generali synodo, anno, dieque supra assignatis/*notatis* Maros Vasarhelyyini celebrata.

Johannes Csernatfalvi, Eccl[esi]ae universalis Tran[silvan]icae *totius* notarius.

Philippus Valachicus senior.

Starea parohiei [reformate] din Bonț

Copia documentului făcut cu ocazia predării clădirii parohiale din Bonț românilor sub anumite condiții urmează astfel:

11 iunie 1651.

În numele satului Bonț din comitatul Dăbâca protopopul român Filip a venit în fața Sfântului Sinod General, cu rugămintea ca locul de casă parohială să fie cedată lor, deoarece maghiarii din acel sat s-au împușinat în așa măsură, încât n-au rămas mai mult de două familii maghiare, iar restul sunt români. Luând în considerare starea lor, Sfântul Sinod General a acceptat cererea lor cu acea condiție ca să-l întrețină și să-l folosească până când maghiarii se vor înmulți în așa măsură, încât vor putea susține un preot. Dacă odată se vor putea înmulți astfel, încât vor putea întreține un predicator, românii vor fi obligați să-l retrocedeze maghiarilor, fără nici o plată și formalități juridice, deoarece în momentul de față Sfântul Sinod General, făcând un act de milostenie românilor, îl cedează fără plată și formalități juridice. La care, în numele românilor din Bonț, s-a obligat numitul protopop Filip și a confirmat prin semnătura propriei mâini în protocolul bisericii generale.

Emis în Sinodul General, ținut la Târgu Mureș la data mai sus arătată.

Ioan Csernatfalvi, notarul bisericii [reformate] generale din Transilvania.

Filip Românul protopop

Die Übergabe des Pfarrhauses in Bonț (1651)
(Zusammenfassung)

Die Bevölkerung des Dorfes Bonț neben Gherla am Ende des 16. Jahrhunderts ungarisch-reformiert war. Im Dorf existierte reformierte Kirche, Pfarrhaus und Schule. Am Anfang des 17. Jahrhunderts, infolge der Kriege, die Bevölkerung wurde ausgerottet und an ihrer Stelle siedelten sich Rumänen an. Der orthodoxe Dekan Filip von Bonț hat 1651 die siebenbürgische reformierte Synode um die Übergabe des dortigen reformierten Pfarrhauses gebeten, da im Dorf nur noch zwei ungarischen Familien lebten. Die Synode hat das Pfarrhaus unter gewissen Bedingungen übergeben, im veröffentlichten Dokument erscheint auch die Unterschrift von Dekan Filip, mit cyrillischen Buchstaben.